

Верховний
Суд

Судовий розгляд як інструмент виконання завдань кримінального судочинства

суддя Касаційного кримінального суду у складі
Верховного Суду, доктор юридичних наук, професор

Олександра Яновська

Окремі питання судового розгляду

Суд при розгляді справи повинен забезпечити право сторін на допит особи, яка дає показання, важливі для вирішення справи. За наявності свідчень особи, наданих під час минулого судового розгляду, сторона має право вимагати її допиту під час нового судового розгляду, і в цьому разі суд має вжити всіх необхідних заходів для забезпечення такого права. Якщо попри всі необхідні заходи забезпечити явку зазначеної особи неможливо, сторона на доведення своєї позиції може надати суду показання особи, які та давала під час минулого судового розгляду, і сам факт відсутності останньої під час нового розгляду не може бути підставою для визнання її показань недопустимим доказом. Дослідивши ці показання, суд повинен дати їм оцінку з погляду допустимості, належності та достовірності, враховуючи, у тому числі, наскільки були забезпечені права сторони під час допиту особи в минулому розгляді. Факт неможливості допиту цієї особи під час нового судового розгляду має враховуватися судом в ході оцінки достовірності цього доказу у сукупності з іншими доказами у справі.

Детальніше з текстом постанови ВС від 19.11.2019 у справі № 750/5745/15-к (провадження № 51-10195км18) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86275852>

Системний аналіз норм кримінального процесуального закону й судової практики ВС в частині можливості врахування судом показань особи, наданих під час минулого судового розгляду, свідчить про те, що прийняття такого доказу і покладення його в основу рішення можливе лише в тому випадку, коли допит особи під час минулого судового розгляду здійснювався в тому ж суді та за участю тих же учасників судового процесу, які брали участь під час нового розгляду. В іншому разі сторони провадження будуть позбавлені можливості перехресного допиту такої особи, що відповідно до положень п. 5 ч. 2 ст. 87 КПК є істотним порушенням прав людини та основоположних свобод і зобов'язує суд визнати такий доказ недопустимим.

Детальніше з текстом постанови ВС від 19.05.2022 у справі № 750/11103/18 (провадження № 51-6198км21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reestr.court.gov.ua/Review/104443648>.

Показання, які отримуються в чітко визначеній процесуальній формі, не тотожні поясненням, які не є джерелами доказів у кримінальних провадженнях щодо злочинів, на відміну від кримінальних проваджень стосовно кримінальних проступків.

Якщо обвинувачені відмовилися давати показання з приводу пред'явленого їм обвинувачення та їх допит не здійснювався, то суд першої інстанції не має права покладати інформацію, отриману від обвинувачених під час судових дебатів у вигляді пояснень, в обґрунтування вироку, а суд апеляційної інстанції повинен виключити посилання у вироку суду першої інстанції на ці пояснення як такі, що отримані не з передбачених кримінальним процесуальним законом джерел.

Пропозиція апеляційного суду «надати пояснення щодо обставин інкримінованого злочину» означає пропозицію надати саме показання, що по суті є процедурою дослідження доказів шляхом фактичного допиту обвинувачених.

Детальніше з текстом постанови ВС від 01.08.2022 у справі № 640/7928/17 (провадження № 51-3413км21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105624070>.

Здійснення судом допиту свідків, витребування документів та проведення процесуальних дій на підставі клопотання сторони захисту не є порушенням принципу диспозитивності у кримінальному провадженні, а отримані у такий спосіб докази є допустимими. Дослідження цих доказів за участю сторін під час судового слідства не порушує вимог ст. 290 КПК.

Детальніше з текстом постанови ВС від 07.07.2020 у справі № 632/313/16-к (провадження № 51-2113км19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90280181>

Показання свідків, питання про допит яких сторона захисту поставила лише під час судового розгляду, не можуть бути визнані недопустимими доказами з тієї підстави, що вони не були відкриті стороні обвинувачення в порядку ст. 290 КПК.

Детальніше з текстом постанови ВС від 23.06.2020 у справі № 675/423/17 (провадження № 51-5428км19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90143798>

КПК не передбачає обов'язку суду дослівно викладати у вироку показання свідків. Таке джерело доказів суд відображає в тому обсязі, який необхідний для встановлення істини у кримінальному провадженні. Якщо зі змісту технічних записів судових засідань випливає, що показання свідків викладено у вироку з достатньою повнотою, без зайвої деталізації, відображено сутнісну (змістовну) складову показань, що має значення для встановлення судом обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні за приписами ст. 91 КПК, то це свідчить про відсутність порушень вимог кримінального процесуального законодавства.

Детальніше з текстом постанови ВС від 14.12.2022 у справі № 754/10882/17 (провадження № 51-1223км22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107938586>.

Запис телефонних розмов з обвинуваченим, які зробив свідок на диктофон або на пам'ять телефону та передав органу досудового розслідування, не можуть бути оцінені як матеріали негласної слідчої (розшукової) дії.

За наявності обґрунтованих сумнівів щодо достовірності таких записів, які входять до сукупності ключових доказів, покладених в основу обвинувального вироку, учасники судового провадження мають право просити суд призначити відповідну експертизу цих документів.

Детальніше з текстом постанови ВС від 02.12.2022 у справі № 758/1780/17 (провадження № 51-4254км21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107805025>.

Окрема думка – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107834095>.

Оцінка судом результатів слідчих (розшукових) дій

Огляд предмета в приміщенні не вказує на обшук самого приміщення. Якщо з відеозапису огляду особистих речей свідка вбачається, що огляд інших предметів, розміщених у тому ж приміщенні, виходить за межі огляду його особистих речей, однак свідок не заперечує проти цього, а за результатами слідчої дії не було виявлено та вилучено предметів, які були б визнані речовими доказами в кримінальному провадженні, то визнання протоколу огляду в цій частині недопустимим не впливає на допустимість проведення огляду особистих речей свідка загалом.

Детальніше з текстом постанови ВС від 18.07.2022 у справі № 520/3608/15-к (провадження № 51-4002км21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105372100>.

КПК не передбачає обов'язкового ухвалення постанови про залучення до участі в огляді спеціаліста. Залучення співробітників оперативних підрозділів для проведення процесуальних дій є формою взаємодії слідчих органів та органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, має організаційний характер і не потребує прийняття процесуального документа у виді письмового доручення.

Детальніше з текстом постанови ВС від 16.02.2022 у справі № 758/5719/16-к (провадження № 51-5770км21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103487334>.

Системне тлумачення процесуальних норм, передбачених п. 3 ч. 2 ст. 40, ст. 236 КПК України дає підстави для висновку про те, що виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи покладається на слідчого чи прокурора і не може бути доручене відповідним оперативним підрозділам.

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829915>

постанова об'єднаної палати ККС ВС від 06.12.2021 р. (справа № 663/820/15-к, провадження № 51-2075кмо20).

КПК не передбачає обов'язкової участі понятих під час огляду місця події. Участь родичів підозрюваного у вказаній слідчій дії не тягне за собою визнання недопустимим доказом протоколу огляду місця події, якщо жоден з учасників судового розгляду не заперечував достовірності інформації, зафіксованої в протоколі.

Детальніше з текстом постанови ВС від 04.10.2022 у справі № 586/187/20 (провадження № 51-1093км22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106744497>.

Речові докази, виявлені на сидінні в салоні відкритого автомобіля, не можуть бути визнані недопустимими, якщо під час їх виявлення жодних дій для відкриття закритих відділень, схованок (тих дій, які можуть бути оцінені як обшукові) правоохоронці не вчиняли, а сам власник транспортного засобу, огляд якого було проведено, перед початком слідчої дії добровільно надав дозвіл на огляд свого автомобіля.

Детальніше з текстом постанови ВС від 04.10.2022 у справі № 752/7440/18 (провадження № 51-1815км22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106661447>.

Залучення експерта

Обов'язкове залучення експерта для проведення експертизи необхідне за наявності двох підстав: по-перше, коли характер об'єктивних обставин, які мають значення для кримінального провадження, неможливо достовірно встановити без залучення особи, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями (що є загальною підставою проведення експертизи в кримінальному провадженні, передбаченою ч. 1 ст. 242 КПК у редакції Закону № 1261-VII); по-друге, коли мають місце обставини, передбачені ч. 2 цієї норми.

Імперативність п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК у редакції Закону № 1261-VII щодо призначення експертизи у кожному кримінальному провадженні для визначення розміру збитків, завданих кримінальним правопорушенням, має обмежений характер, оскільки не стосується тих випадків, коли предметом злочину є гроші або інші цінні папери, що мають грошовий еквівалент, а також коли розмір матеріальних збитків, шкоди, заподіяних кримінальним правопорушенням, можливо достовірно встановити без спеціальних знань, а достатньо загальновідомих та загальнодоступних знань, проведення простих арифметичних розрахунків для оцінки даних, отриманих за допомогою інших, крім експертизи, джерел доказування.

У решті випадків сторона обвинувачення на стадії досудового розслідування зобов'язана незалежно від наявності інших доказів, за допомогою яких можливо встановити розмір матеріальних збитків, звернутися до слідчого судді з клопотанням про залучення експерта (а в редакції Закону № 187-IX – залучити експерта).

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86070671> постанова ОП ККС ВС від 25.11.2019 р. (справа № 420/1667/18, провадження № 51-10433кмо18).

Відсутність у матеріалах кримінального провадження медичних документів, на підставі яких сформовано висновок експерта, невідкриття цих документів стороні захисту на стадії виконання ст. 290 КПК не є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону в аспекті ст. 412 вказаного Кодексу, автоматично не тягне за собою визнання експертного дослідження недопустимим доказом й скасування на підставі п. 1 ч. 1 ст. 438 КПК судових рішень, якщо зазначені документи було отримано у визначеному законом порядку, і згадана сторона не клопотала про надання доступу до медичних документів або при здійсненні судового чи апеляційного провадження їй було забезпечено можливість реалізувати право на ознайомлення з такими документами.

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87298256>; постанова об'єднаної палати ККС ВС від 27.01.2020 р. (справа № 754/14281/17, провадження № 51-218кмо19).

Сторона захисту та сторона обвинувачення мають право самостійно визначати, які докази слід надати для обстоювання своєї позиції перед судом, зокрема, стосовно проведення експертизи в кримінальному провадженні. Орган досудового розслідування може призначати експертизу в кримінальному провадженні, якщо це сприятиме ходу досудового розслідування загалом, та зобов'язаний це робити, якщо відповідно до КПК проведення експертизи в конкретному кримінальному провадженні є обов'язковим. Слідчий не зобов'язаний повідомляти підозрювану особу про проведення експертизи в конкретному кримінальному провадженні.

Детальніше з текстом постанови ВС від 20.10.2022 у справі № 565/1354/19 (провадження № 51-443км20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106988921>.

Зразки, що отримуються для проведення експертного дослідження, самі по собі не містять обставин, що входять до предмета доказування в кримінальному провадженні, а тому не мають доказового значення. Відеозапис допиту свідка, якого надалі було визнано підозрюваним, що був використаний органом досудового розслідування як зразок голосу для проведення експертного дослідження, не порушує приписи п. 1 ч. 3 ст. 87 КПК, якщо отримані під час допиту цієї особи інформативні дані не використовувалися.

Детальніше з текстом постанови ВС від 20.06.2022 у справі № 646/8454/17 (провадження № 51-381км22) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105012014>.

Слідчий експеримент

Приписи ч. 4 ст. 95 КПК про те, що суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або які отримано в порядку, передбаченому ст. 225 цього Кодексу, мають застосовуватися лише до відомостей, що відповідають ознакам показань як самостійного процесуального джерела доказів згідно зі ст. 95 КПК. Показання необхідно розмежовувати з іншим самостійним процесуальним джерелом доказів – протоколом слідчого експерименту.

Заперечення обвинуваченим у судовому засіданні відомостей, які слідчий, прокурор перевіряв або уточнював за його участю під час слідчого експерименту, не може автоматично свідчити про недопустимість як доказу протоколу слідчого експерименту.

Легітимна мета слідчого експерименту за участю підозрюваного, обвинуваченого досягається дотриманням встановленого порядку його проведення, забезпеченням реалізації прав особи як процесуальних гарантій справедливого судового розгляду та кримінального провадження в цілому.

Проведення слідчого експерименту у формі, що не містить ознак відтворення дій, обстановки, обставин події, проведення дослідів чи випробувань, а посвідчує виключно проголошення підозрюваним зізнання у вчиненні кримінального правопорушення з метою його процесуального закріплення, належить розцінювати як допит, що не має в суді доказового значення з огляду на зміст ч. 4 ст. 95 КПК.

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91702552>

постанова об'єднаної палати ККС ВС від 14.09.2020 р. (справа № 740/3597/17, провадження № 51-6070кмо19).

Оцінка судом результатів негласних слідчих (розшукових) дій

Якщо на момент проведення НСРД були достатні підстави для обґрунтованого припущення щодо вчинення особою діяння, яке є тяжким або особливо тяжким злочином, однак під час проведення подальшого досудового розслідування кваліфікацію було змінено на таку, що передбачає відповідальність за нетяжкий злочин або проступок, то фактичні дані, отримані в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії, можуть бути доказами в цьому кримінальному провадженні.

Детальніше з текстом постанови ВС від 16.02.2022 у справі № 758/5719/16-к (провадження № 51-5770км21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reestr.court.gov.ua/Review/103487334>.

Незазначення у протоколі, складеному за результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії (аудіо-, відеоконтроль особи), назви та серійного номера спеціальної техніки, її характеристики, носіїв інформації, призначених для негласного отримання інформації, не впливає на допустимість як доказу технічного запису фіксування проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії, а також указанного протоколу.

Детальніше з текстом постанови ВС від 26.01.2022 у справі № 677/450/18 (провадження № 51-1643км21) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102941414>.

Прокурор, доручаючи оперативному підрозділу відповідно до ст. 36 КПК проведення негласної слідчої (розшукової) дії, не уповноважений визначати конкретного працівника оперативного підрозділу, оскільки це є виключною компетенцією керівника уповноваженого оперативного підрозділу, який проводить такі дії на підставі відповідного доручення.

Детальніше з текстом постанови ВС від 07.12.2022 у справі № 385/619/16 (провадження № 51-2496км21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107834205>.

Контроль за вчиненням злочину у вигляді спеціального слідчого експерименту в разі вчинення службовою особою продовжуваного кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 368 КК, а саме одержання неправомірної вигоди частинами, не потребує щоразу отримання нового дозволу слідчого судді на проведення цієї НСРД, оскільки такий дозвіл надається з метою розкриття продовжуваного кримінального правопорушення.

Детальніше з текстом постанови ВС від 07.12.2022 у справі № 385/619/16 (провадження № 51-2496км21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107834205>.

У матеріалах кримінального провадження має міститися інформація про походження грошових коштів, які використовувалися під час контролю за вчиненням злочину. Ці кошти можуть бути як отримані зі спеціальних фондів органів правопорядку, так і надані особисто заявниками. Наявність постанови прокурора про проведення контролю за вчиненням злочину, у якій він доручає оперативним співробітникам отримати кошти для проведення оперативної закупки, протоколу огляду та помітки грошових коштів, у результаті якого вони були ідентифіковані, виключає обґрунтовані сумніви в законності походження коштів для використання під час оперативної закупки.

Детальніше з текстом постанови ВС від 23.09.2022 у справі № 552/3066/17 (провадження № 51-151км22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106517311>.

Особи, які залучаються до проведення негласної слідчої (розшукової) дії (зокрема, поняті, закупники наркотичних засобів, психотропних речовин), не обов'язково повинні мати доступ до державної таємниці. Згідно зі ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» такі особи зобов'язані лише не розголошувати таємницю, що стала їм відома у зв'язку з проведенням оперативно-розшукової діяльності.

Детальніше з текстом постанови ВС від 26.10.2022 у справі № 202/5035/20 (провадження № 51-1166км22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107078142>.

Якщо в ухвалі слідчого судді, постановленій на підставі клопотання слідчого про надання дозволу на проведення аудіо-, відеоконтролю особи, було надано дозвіл на проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії в публічно доступних місцях, місцях тимчасового перебування особи та інших місцях, на які вкаже особа, без визначення конкретних місць, де може відбуватися ця дія, то це не є порушенням вимог кримінального процесуального законодавства.

Детальніше з текстом постанови ВС від 28.09.2022 у справі № 225/373/21 (провадження № 51-227км22) можна ознайомитися за посиланням <https://reestr.court.gov.ua/Review/106558702>.

Окремі питання забезпечення права на захист під час судового провадження

Проведення судового засідання за відсутності захисника, обраного підсудним, на якому розглянуто питання, що підлягало негайному вирішенню, про продовження запобіжного заходу у виді тримання під вартою за участю підсудного та захисника, призначеного в порядку ст. 49 КПК

Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22.01.2019 року у справі № 326/597/16-к (провадження № 51-7658км18) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79412764>

Порушення апеляційним судом права на захист убачається в разі розгляду цим судом апеляційної скарги сторони обвинувачення за відсутності сторони захисту – адвоката й засудженого – попри наявність у матеріалах кримінального провадження клопотання сторони захисту про відкладення розгляду справи, зокрема, у зв'язку із хворобою засудженого та неможливістю його прибуття в судові засідання, з якого випливає, що засуджений мав намір брати участь у судовому засіданні під час розгляду апеляційної скарги сторони обвинувачення, і вказівки в ньому на те, що згодом будуть надані відповідні документи на підтвердження хвороби засудженого та перебування його на лікарняному. Посилання апеляційного суду в ухвалі на те, що засуджений не підтвердив факт свого захворювання, є неприйнятним, адже відповідні документи про хворобу засудженого сторона захисту могла надати лише після його одужання, що й було зроблено вже на етапі подання касаційної скарги.

Детальніше з текстом постанови ВС від 01.09.2022 у справі № 740/2157/19 (провадження № 51-5091км21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106079365>.

Обмеження засудженого у можливості реалізувати свободу на вільний вибір захисника своїх прав під час апеляційного перегляду, що виявилось у неналежному реагуванні в суді апеляційної інстанції на прояви суперечок між обвинуваченим та його захисником

Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 28.02.2019 року у справі № 330/2292/14-к (провадження № 51-3974км18)
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/80304865>

Неналежне повідомлення в апеляційному суді двох захисників обвинуваченого про дати судових засідань за умови присутності на цих засіданнях третього захисника та обвинуваченого, які не заявляли клопотання про необхідність участі відсутніх захисників

Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 18.10.2018 року у справі № 653/2245/15-к (провадження № 51-689км18)

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/77361877>

Особа, яка підозрюється, обвинувачується або засуджена за вчинення кримінального правопорушення, може відмовитися від захисника чи замінити його відповідно до вимог ст. 54 КПК.

Участь захисника в 16 судових засіданнях в інтересах обвинуваченого, зокрема, виступ у судових дебатах з висловленням позиції захисту, узгодженої з обвинуваченим, підтримка обвинуваченим свого захисника в усіх питаннях, щодо яких суд ухвалював рішення після заслуховування думки учасників судового провадження, подання захисником апеляційної скарги на обвинувальний вирок місцевого суду щодо обвинуваченого, за якою було відкрито апеляційне провадження, участь захисника в апеляційному розгляді кримінального провадження, якщо обвинувачений упродовж досудового розслідування та розгляду судами обох інстанцій підтримував свого захисника та не повідомляв про пасивність захисту, який надавав йому захисник, і не ставив під сумнів ефективності наданої йому правової допомоги цим захисником, свідчить про ефективний захист обвинуваченого, що не дає судам підстав робити висновок про неефективність захисту обвинуваченого.

Детальніше з текстом постанови ВС від 15.09.2022 у справі № 127/4430/18 (провадження № 51-1013км22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106315571>.

Не вважається обмеженням або порушенням права на захист обвинуваченого його подальша незгода з раніше обраними та узгодженими з адвокатом позицією і тактикою захисту, якщо обвинувачений сам обрав собі адвоката, уклавши з ним договір про правову допомогу, під час судового розгляду не скаржився на дії адвоката, не відмовлявся від його послуг і не просив залучити йому безоплатного захисника.

Якщо адвокат, з яким обвинувачений уклав договір про правову допомогу, здійснював захист обвинуваченого до моменту ухвалення вироку, а вже після цього був поновлений на роботі в органах прокуратури, то це не свідчить про порушення права на захист обвинуваченого.

Детальніше з текстом постанови ВС від 28.09.2022 у справі № 341/2192/19 (провадження № 51-5904км21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106598642>.

Ефективність захисту не є тотожною досягненню бажаного для обвинуваченого результату судового розгляду, а полягає в наданні йому належних та достатніх можливостей із використанням власних процесуальних прав та кваліфікованої юридичної допомоги, яка в передбачених законом випадках є обов'язковою, захищатися від обвинувачення в передбачений законом спосіб. Подальша незгода обвинуваченого з раніше обраними та узгодженими з адвокатом позицією і тактикою захисту не свідчить про його неефективність.

Детальніше з текстом постанови ВС від 06.04.2021 у справі № 520/2598/17 (провадження № 51-2399км20) можна ознайомитись за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96179812>

Під час судових дебатів, крім промов учасників судового провадження, будь-яких інших процесуальних дій, за винятком рішення про відновлення з'ясування обставин, чинним законодавством не передбачено. Стадія судових дебатів не передбачає розгляду клопотань та заяв. Відмова суду першої інстанції в задоволенні клопотання захисника про відкладення розгляду справи для підготовки до судових дебатів, яке було заявлено після виступів прокурора, потерпілого й підзахисного, не є порушенням права на захист і справедливий судовий розгляд.

Детальніше з текстом постанови ВС від 06.07.2022 у справі № 127/15447/20 (провадження № 51-5846км21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105168215>.

У процесі розгляду в спеціальному судовому провадженні (in absentia) суд першої інстанції повинен уживати всіх необхідних заходів для реалізації захисником своїх процесуальних прав, забезпечувати сторонам рівні умови для їх реалізації та надавати кожній стороні розумну можливість представляти справу в таких умовах, які не ставлять цю сторону в суттєво невігідне становище щодо іншої сторони. Якщо в спеціальному судовому провадженні (in absentia) суд відмовив задовольнити клопотання сторони захисту про відкладення розгляду справи та про надання часу для підготовки виступу в судових дебатах для належної організації і непорушення права на захист підзахисного без належного й розумного обґрунтування своєї відмови, посиляючись виключно на необхідність забезпечення безперервності судового розгляду (ст. 322 КПК) і недоцільність витрачання прокурором бюджетних коштів на розміщення оголошення, то це порушує принципи юридичної рівності, змагальності та справедливості судового розгляду, що не узгоджується зі ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Детальніше з текстом постанови ВС від 19.07.2022 у справі № 727/13085/18 (провадження № 51-10250км18) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105359481>.

ПРОЦЕДУРНІ АСПЕКТИ РЕЖИМУ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ З ТОЧКИ ЗОРУ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Легітимна мета дистанційного засідання у межах кримінального провадження має ґрунтуватися на таких цінностях, як охорона громадського порядку, охорона здоров'я, запобігання вчиненню правопорушень і захист права на життя, свободу, захист свідків і потерпілих від злочинів. Суд може розглядати питання дотримання права на суд протягом розумного строку, зокрема, на наступних етапах провадження після провадження суду першої інстанції.*

Мета дистанційного засідання може бути визнана легітимною у зв'язку з надзвичайним і воєнним станом у таких випадках:

- Збереження здоров'я та життя учасників у разі бомбардування або ризику бомбардування;
- Збереження життя представників влади та ув'язнених шляхом уникнення переміщення;
- Руйнування судової інфраструктури;
- Руйнування дорожньої інфраструктури;
- Відсутність обладнання або людських ресурсів для забезпечення безпечного переміщення.

* Тут і надалі: Посібник з загальних принципів щодо проведення дистанційних судових засідань у цивільних, адміністративних і кримінальних провадженнях, підготовлений експертами СЕРЕУ, Рада Європи, 2022.

Ухвалення судом рішення про здійснення дистанційного судового провадження, у якому поза межами приміщення суду перебуває обвинувачений, який заявив клопотання про безпосередню участь у судовому розгляді, крім випадків здійснення дистанційного судового провадження в умовах воєнного стану, згідно з приписами ст. 412 КПК є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону.

Детальніше з текстом постанови ОП ККС від 21.11.2022 у справі № 415/1698/12-к (провадження № 51-4999кмо20) можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107533687>.

Участь засудженого в судовому засіданні в режимі відеоконференції є його фактичною участю у ньому. Якщо засуджений подав клопотання про безпосередню участь у судовому засіданні, однак його етапування зі слідчого ізолятора до ізолятора тимчасового тримання виявилось неможливим у зв'язку з тим, що в ізоляторі тимчасового тримання відсутні умови для утримування осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, то проведення судового засідання за участю засудженого в режимі відеоконференції зі слідчого ізолятора за ухвалою суду не є порушенням його права на участь у судовому засіданні.

Детальніше з текстом постанови ВС від 29.07.2021 у справі № 320/2582/19 (провадження № 51-1524км21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98728751>

3. Під час дистанційного засідання слід застосовувати такі **принципи щодо зображення**:

- Обличчя особи, що говорить (судді, обвинуваченого, перекладача, адвоката) завжди має бути видно на екрані.
- Кадрування має бути справедливим щодо обвинуваченого (наприклад, слід уникати неприємних ракурсів, контурного освітлення або спотворень, через які обличчя особи не видно).

4. Розглядаючи можливість розгляду справи в дистанційному режимі, суд повинен враховувати **технічні можливості** суду, сторін, їх представників та інших учасників.

5. Секретар судового засідання повинен забезпечити належну підготовку до проведення дистанційного засідання, а саме:

- Перевірити наявність в учасників необхідних технічних можливостей для участі в засіданні;
- Надіслати учасникам інформацію про те, як користуватися платформою;
- Завчасно надіслати пам'ятку про права та обов'язки електронною поштою;
- Запропонувати перевірити з'єднання з учасниками перед проведенням судового засідання, включаючи пробний сеанс зв'язку в день засідання;
- Попросити всіх учасників приєднатися до сеансу зв'язку або увійти в обліковий запис за короткий час до початку засідання.

6. Суд повинен:

- Розглянути питання про скорочення засідань з урахуванням того, що дистанційні засідання потребують підвищеної концентрації від учасників;
- Розглянути можливість робити перерви, щоб сторони й адвокати, які фізично не знаходяться в одному місці, могли провести приватну консультацію;
- Визначити порядок, у якому будуть заслуховуватися свідки та експерти, а також час і спосіб запрошення їх до дистанційної зали судових засідань.

7. Суд має знати про фізичне місцезнаходження учасників, у тому числі про те, чи беруть вони участь у засіданні з території іншої країни або з тимчасово окупованої території, території проведення воєнних дій.
8. З міркувань безпеки суд повинен розглянути можливість використання безпечних місць для безпечного підключення як альтернативи фізичній присутності в залах засідання суду.
9. Перед початком засідання учасник провадження повинен надати суду всі необхідні документи для справи, яка розглядається, зокрема копію документа, що посвідчує особу, документи, що підтверджують повноваження представника його інтересів, якщо їх немає в матеріалах справи.
10. Технічні засоби та технології, які використовуються судом та учасниками, повинні забезпечувати належну якість зображення та звуку, а також інформаційну безпеку.
11. Учасникам судового процесу має бути забезпечена можливість чути й бачити хід судового засідання, ставити запитання та отримувати на них відповіді, реалізовувати інші процесуальні права й обов'язки.

12. Сторонам рекомендується максимально викладати свої доводи та аргументи письмово.
13. Суд повинен уважно стежити за тим, щоб усі учасники були присутні в засіданні й могли стежити за його перебігом (наприклад, перевіряти, чи не переривається зв'язок (завис екран), і швидко та належним чином реагувати, якщо виникають проблеми.
14. За вимогою судді/головуючого судді мікрофон учасникам судового засідання має бути вимкнено відповідальним працівником суду.
15. Суду може знадобитися повторити те, що щойно відбулося, якщо учасник не міг стежити за процесом.
16. Суд має перервати проведення засідання в разі виникнення технічної несправності до моменту її усунення, залежно від її характеру. Таке зупинення має бути відображено в протоколі засідання.
17. На випадок переривання зв'язку має бути встановлена процедура, за якою всі, кого це стосується, можуть зв'язатися із судом за допомогою додаткових засобів.

18. Усі учасники дистанційного засідання мають бути ідентифіковані судом. Кожна особа повинна представитися, повідомити, чи присутні з нею в приміщенні інші особи. Суд може розглянути можливість надання учасниками скан-копії документа, що посвідчує особу, перед початком засідання.

19. Суд має розглянути різні варіанти перевірки особи учасників дистанційного засідання, такі як:

- Показати на камеру документ, що посвідчує особу, або паспорт. Попросити учасників надіслати суду скан-копії документів, що посвідчують особу.
- Попередня реєстрація з використанням відповідного документа, що посвідчує особу.
- Підтвердження з офісу нотаріуса/адвоката або іншого органа.
- Ідентифікація поліцією.
- Впізнання сторонами або свідками.

20. Секретар судового засідання повинен переконатися у відсутності осіб, що незаконно (несанкціоновано) підключилися до дистанційного засідання.

21. Суд має зберегти публічний характер дистанційного засідання через створення цілісної процедури участі громадськості.

22. На початку засідання суд повинен пояснити спостерігачам, у тому числі громадськості та ЗМІ, що несанкціонований запис або трансляція засідання є незаконними.

23. Допит свідків та експертів під час дистанційного засідання має проводитися в порядку, максимально наближеному до практики їх допиту в залі засідання суду.

24. Свідок або експерт можуть брати участь у судовому засіданні за допомогою відео зв'язку тільки з зали судових засідань (приміщення) суду.

25. Суд може використати такі варіанти для зменшення ризику неправомірного втручання в показання свідка:

- Попросити свідка «показати» приміщення, у якому він перебуває, повернувши камеру на своєму пристрої. За потреби цю процедуру можна повторювати протягом засідання.
- Попросити свідка дати показання з приміщення, у якому є лише одні двері, а потім подбати про те, щоб під час засідання камера була сфокусована на цих дверях. У такому разі суд зможе закликати будь-яку особу, яка увійде до приміщення, негайно його покинути.
- Попросити свідка сісти подалі від екрана, щоб він не міг читати будь-які матеріали з комп'ютера. Якщо існує занепокоєння, що свідок міг читати з підготовленого сценарію, суд може поставити йому запитання, щоб з'ясувати, чи це так.
- Надати можливість конфіденційно спілкуватися в чаті, по мобільному телефону чи за допомогою іншого електронного пристрою, щоб у разі занепокоєння свідок міг безпосередньо спілкуватися з судом.
- Використовувати окремі «кімнати» на платформі, у яких свідки можуть чекати, перш ніж суд дозволить їм «увійти» до засідання.
- Пояснити, яким чином свідки й інші учасники можуть привернути увагу суду під час засідання (наприклад, за допомогою жестів рук, за допомогою функції «чат», ставлячи запитання безпосередньо суду тощо).

Якщо проведення допиту свідка у режимі відеоконференції не вплинуло на ефективність участі сторони захисту в судовому процесі та не перешкодило реалізації прав обвинуваченого, у тому числі права на допит свідка, підстави для визнання показань останнього недопустимими доказами відсутні.

Детальніше з текстом постанови ВС від 29.10.2020 у справі № 725/6078/14-к (провадження № 51-6403км18) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92602247>

26. Суд має надати вказівки щодо процедури, яких учасники повинні дотримуватися для подання документів або інших матеріалів під час дистанційного засідання.
27. Слід вжити організаційних заходів, щоб забезпечити можливість для всіх учасників бачити та/або чути матеріали, представлені під час дистанційного засідання.
28. Якщо під час дистанційного засідання потрібен перекладач, перевага віддається присутності перекладача поряд із учасником, який не володіє мовою суду.
29. Особа, чиє мовлення перекладається, повинна підтримувати зоровий контакт із камерою та сидіти на достатній відстані від неї, щоб її було добре видно. Йому чи їй не слід сидіти спиною до вікна чи іншого джерела світла.

30. У разі постійної неприйнятної поведінки обвинуваченого суд має спершу повідомити йому про право суду вимкнути звук, перервати або призупинити сеанс відеозв'язку з обвинуваченим, перш ніж приймати рішення про це.
31. Обвинувачений повинен мати ефективний доступ до представництва своїх інтересів перед початком дистанційного засідання і під час його проведення, включно з правом до початку засідання конфіденційно спілкуватися зі своїм захисником.
32. Обвинувачений повинен мати право радитися із захисником і обмінюватися конфіденційними вказівками без нагляду. Присутність інших осіб у приміщенні, у якому обвинувачений перебуває під час такого обміну, не допускається.
33. Обвинувачений повинен мати право спілкуватися із захисником за допомогою захищеної системи. Слід забезпечити конфіденційність такого спілкування обвинуваченого. Використання захищеної лінії зв'язку, яка є окремою від лінії відеозв'язку, за допомогою якою проводиться дистанційне засідання, має бути захищене привілеєм на збереження адвокатської таємниці.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!